

ЗОРАН Т. ЂУРЂЕВИЋ*
НЕНАД Д. РАДОВИЋ
Криминалистичко-полицијска академија
Београд

УДК 343.97:343.91-053.6
343.988:343.62-053.6
316.624-053.6
ИД БРОЈ 192624652
Монографска студија
Примљен: 10.04.2012
Одобрен: 28.05.2012

ДЕТЕРМИНАНТЕ И ТРЕНДОВИ МАЛОЛЕТНИЧКОГ НАСИЉА**

Сажетак: Поред увода и закључка, рад чине три логички структуриране целине. У уводу је указано на најчешћи предмет истраживања насиља. Научно истраживање насиља, нарочито када су његове жртве или учиниоци деца и малолетници, неопходно је за примерену реакцију друштва усмерену ка најчешћим детерминантама насиља. Први део рада је посвећен детерминантима, њиховој класификацији према природи и начину на који утичу на насиље (чиниоци који предиспонирају неку особу да изврши насиље, чиниоци који олакшавају насиље и доприносе насиљу и чиниоци који инхибирају насиље). У другом делу је указано на моделе формирања насилничког понашања и његове промене сходно годинама живота учиниоца. Поред неких од резултата Питсбург студије младих, приказан је и модел Патерсона, Дебариса и Рамзија (Patterson, DeBaryshe & Ramsey), који су прилагодили Шу и Браун (Chou & Browne). Тај модел објашњава како непримерено родитељство, насиље у породици и запостављање детета као чиниоци ризика доводе до вршења кривичних дела насиља. У трећем делу су дати основни подаци који указују на обим и трендове кривичних дела насиља чији су извршиоци деца и малолетници. У закључку су истакнути потреба да се насиље стално истражује, као и услови које је неопходно остварити како би систематска реакција друштва значајније смањила кривичних дела насиља.

* zoran.djurdjevic@kpa.edu.rs

** Овај рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта под називом „Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција”. Пројекат финансира Министарство просвете и науке Републике Србије (број 179045), а реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду (2011–2014). Руководилац пројекта је проф. др Саша Мијалковић.

Кључне речи: насиље, детерминанте насиља, деца, малолетници, прогноза насилничког понашања, превенција насилничког понашања

Увод

Примерена реакција на насиље непосредно зависи од објективне идентификације детерминанти и карактеристика облика испољавања насиља на конкретном подручју које је предмет анализе. Свеобухватна анализа проблема је најважнији део модела за његово решавање. За дефинисање одговарајућих превентивних програма неопходно је критички сагледати насиље из сваког угла. Пре свега, потребно је утврдити: узроке који доводе до стварања обрасца насилничког понашања; чиниоце који предиспонирају неку особу да постане учинилац или жртва насиља; на који начин се насилнички потенцијал мења временом; када долази до престанка вршења кривичних дела (динамика насилничког понашања); учесталост насилничког понашања; који су најчешћи предмети сукоба који доводе до насиља и, у складу с тим, начине испољавања тог насиља, временске и просторне (амбијенталне) детерминанте, профил насилника и жртве.

У свету се предузимају велики напори (Ђурђевић, Маринковић, 2010: 134.) који су усмерени ка: 1) научној анализи свих аспеката насиља – детерминанте, генеза настанка, облици испољавања, профил извршилаца и жртви деликата насиља; 2) усавршавању научних метода за праћење и прогнозу кривичних дела насиља; 3) дефинисању научних метода за идентификацију степена ризика да ће неко лице извршити дело насиља или постати његова жртва (криминогенеза и виктимогенеза); 4) изградњи квалитетних превентивних програма и 5) облицима друштвене и правне реакције на деликте насиља.

Аутори Питсбург студије младих указују на то да њихови резултати отварају простор за нова истраживања (Loeber, Farrington, Stouthamer-Loeber, White, 2001: 130–131), чији предмет могу бити: 1) етиологија тешких кривичних дела насиља (почетак, облик испољавања, учесталост и упорност учиниоца) и њихова повезаност с употребом наркотика, недозвољеном трговином наркотика, чланством у бандама и проблемима менталног здравља; 2) психофизиолошки чиниоци који утичу на вршење тешких кривичних дела насиља; 3) промене чинилаца ризика током времена код учиниоца; 4) анализа чинилаца повезаности између учиниоца и жртве код кривичних дела убиства; 5) чиниоци заштите од насиља, нарочито међу неделинквентним дечацима из насеља угрожених насиљем; 6) типологија учинилаца; 7) скрининг процене,

уређаји за наставнике и судско особље; 8) предвиђање престанка вршења кривичних дела; 9) финансијско оптерећење друштва; 10) утицај година живота на вршење кривичних дела и 11) ефекти животних догађаја на делинквенцију – стамбена мобилност, развод родитеља, удруживања с партнером који (не)поштује друштвене норме понашања.

Према мишљењу аутора те студије, један од највећих изазова у будућности је примена резултата истраживања у пракси. У том смислу, изазови подразумевају и дилему како информације релевантне за превенцију учинити лако разумљивим и применљивим.

Детерминанте насилничког понашања

Насиље укључује два, узрочном везом повезана али потпуно различита проблема: криминогенезу и виктимогенезу, односно сукоб учиниоца и жртве. Насиље се јавља када постоје: 1) сукоб две стране са супротно оријентисаним мотивима, односно предмет сукоба (стварни или умишљени), 2) конфликтне стране и 3) детерминанте насиља – виктимогене и криминогене (Krstic, Djurdjevic, 2010: 17). Одређеније, насиље се јавља када су испуњени сви услови у складу с троуглом анализе.

Насиље је екстреман облик психолошке и физиолошке активности. Оно је резултат интеракције великог броја егзогених и ендогених чинилаца, чија међусобна повезаност на различитим нивоима доприноси стварању ризика да неко предузме радњу насиља или да постане жртва насиља.

Полазну, интердисциплинарни, структуралну анализу узрока насиља требало би заснивати на анализи детерминанти, а у складу с моделом Светске здравствене организације (World Health Organization, 2002: 12). Оне обухватају следеће: 1) детерминанте личности – карактеристике личности које предиспонирају неко лице да изврши насиље (нпр., афективна раздражљивост с тежњом ка моторном пражњењу, недостатак инхибиторних механизма, проблеми у комуникацији, жртва насиља у детињству, историја насилничког понашања, употреба алкохола и опојних средстава); 2) детерминанте односа према другим лицима – породични однос, брачни однос, однос према пријатељима (стални сукоби у породици, жртва злостављања у детињству, неслога у браку, дружење с лицима склоним насилничком понашању); 3) детерминанте односа на нивоу заједнице – односи у суседству, низак ниво просечног образовања, традиционално дефинисани ставови, сиромаштво, висок ниво криминализације, постојање незаконите трговине оружјем и опојним дрогама,

слаб институционални статус полиције и других државних органа, непримерен „сервис” за пружање помоћи жртвама, ситуациони чиниоци и друго, и 4) друштвене детерминанте – велика покретљивост становништва, брзе социјалне промене, економска неједнакост, полна и друга неједнакост (политика којом се подржава неједнакост), висока незапосленост, културне норме које подржавају насиље, непримерена правна регулатива (начин држања и ношења ватреног оружја, точења алкохолних пића, помоћ жртвама, казнена политика за дела насиља), непримењивање закона, постојање сукоба или постконфликтне ситуације итд.

Сличан модел, заснован на четири нивоа анализе (породичних, личних, чинилаца заједнице и друштва), развили су Федман (Feedman) и Хеменвеј (Hemenway) (Brookman, 2005: 67).

Код њих се може видети да на извршење кривичних дела насиља утиче широк спектар чинилаца. Према својој природи, они могу бити унутрашњи (нпр., структура личности, темперамент) и спољни (нпр., родитељи насилници, живот у насељу с високом стопом кривичних дела с елементима насиља). Утицај чинилаца на насиље није једноставан, већ је веома сложен. Ниједан чинилац не делује изоловано, већ у сложеној интеракцији с другим чиниоцима. На пример, темперамент, импулсивност и агресивност су резултат сложене интеракције генетских, биолошких и амбијенталних утицаја.

Из тога произлази да је насиље мултидимензионалан проблем, у коме се међусобно, на неколико различитих нивоа, прожимају биолошке, психолошке, друштвене и амбијенталне детерминанте. Сваки ниво носи ризик, али је и полазиште за могућу превентивну активност, због чега је неопходно (Krug *et al.*, 2000: 16) предузети следеће активности: 1) означити индивидуалне чиниоце ризика и дефинисати кораке за промену ризичних понашања појединца; 2) одредити непосредан утицај веза које личност успоставља у свом окружењу и радити на изградњи здравог породичног амбијента пружањем професионалне подршке дисфункционалној породици; 3) надзирати јавна места, попут школа и судства, и предузимати кораке за идентификацију проблема неопходних за усмеравање превентивних активности; 4) идентификовати родну неједнакост, негативне културне ставове и обичаје и 5) идентификовати велике културне, друштвене и економске чиниоце који доприносе насиљу и предузимати мере за њихову елиминацију, укључујући и мере за смањење разлика између богатих и сиромашних и обезбеђење правичног приступа добру, институцијама и могућностима.

Узимајући у обзир начин на који једна детерминанта може утицати на насиље, Дебра Нихофт (Debra Niehoff) све чиниоце који утичу, одно-

сно могу утицати на настанак и испољавање насиља (Brookman, 2005: 65) дели на: 1) чиниоце који предиспонирају неку особу да предузме насиље (психофизиолошки, неуролошки и друштвени); 2) чиниоце који олакшавају насиље и доприносе насиљу (алкохол, дрога, провокација жртве, доступност оружја, социјални и друштвени контекст у коме долази до насиља) и 3) чиниоце који инхибирају радњу насиља (друштвено-етичке норме, страх, кривица и жеља да се избегне судска казна).

Постојање различитих чинилаца у сваком конкретном случају је различито структурирано. Чиниоци који доприносе насиљу слабе инхибиторне механизме и, док постоје, смањују степен одговорности, замагљују могућу последицу или релативизују већ насталу. Најчешћи чиниоци који доприносе насиљу су алкохол и наркотици. Алкохол и наркотици се могу појавити на различите начине као детерминанте које могу утицати на насиље: психофармаколошки (утицај на инхибиторне механизме и начин резоновања), економски (насиље се користи као средство да би се дошло до новца потребног за набавку наркотика или алкохола) и системски (који упућују, асоцирају на насиље као средство за изградњу своје позиције у преступничкој средини) (Ђурђевић, Коларевић, 2011: 126).

Различити односи међу људима, који за последицу могу имати насиље, могу се систематизовати у две групе. Прва група се односи на стратегију самоочувања, када насиље има сврху учвршћивања и појачавања ега насилника како у сопственим очима, тако и у очима других. Друга група се односи на понашања када се друга особа дехуманизује тако што насилник, у таквим случајевима, себе и сопствене потребе у социјалном смислу види као једино битне (Коларевић, 2006: 60).

Формирање модела насилничког облика понашања

Људско понашање није непроменљиво, већ је резултат промена у сложенем систему чинилаца. У чему је основна разлика између деце и малолетника који никада нису извршили кривично дело и оних који врше кривична дела с елементима насиља? Кантер (Цантер) сматра да су детерминанте неке од разлика које од лица стварају учиниоца кривичног дела насиља (Canter, 2010: 18). Склоп детерминанти које утичу на насиље је различит код различитих учинилаца, али и у свакој појединачној ситуацији која за последицу има насиље. Посебан предмет анализе су чиниоци који се мењају с годинама живота учиниоца, односно утичу на промене облика понашања и механизма за решавање конфликтних си-

туација. Развој социјалних механизма за решавање сукоба почиње да се развија у раном детињству и наставља да се мења како време одмиче, односно са стеченим позитивним и негативним искуствима. Неуспех у изградњи друштвено прихватљивих механизма за решавање проблема и сукоба може имати насилничко понашање као резултат.

Идентификација чинилаца ризика и заштите који утичу на вршење насиља јесте основа за његову прогнозу и превенцију. Управо је зато предмет великог броја реализованих лонгитудалних истраживања било утврђивање узрочних веза које обухватају како чиниоце ризика, тако и оне заштите. Мофит је у својој лонгитудиналној студији (Moffitt, 2006: 570–598) тестирао узрочну везу раних неуролошких оштећења на способност учења, мањак социјалних вештина, нарушене односе с родитељима, ране поремећаје понашања, а касније и криминалне активности.

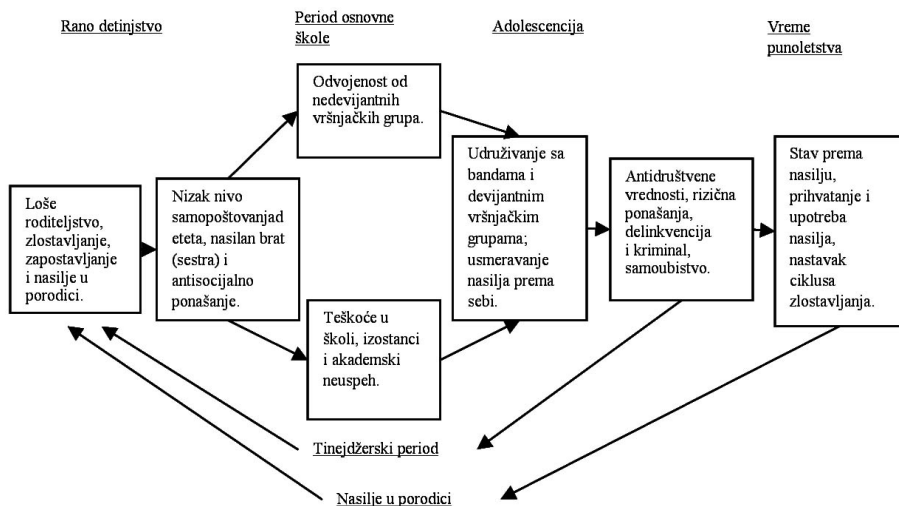
Рутер (Rutter) указује на велики значај који наведени индикатори имају за процену ризика антисоцијалног понашања у различитим развојним фазама. Међутим, сама идентификација чинилаца ризика даје непотпуну слику о њиховој динамици. Информације о корелацијама не могу нам пружити непосредну слику о узрочно-последичним везама. Пол није узрок асоцијалног понашања, као што ни нефункционално кућно окружење не може непосредно допринети криминалном понашању малолетника. Одређивање узрочности зависи од коришћења софистицираних истраживачких пројеката и пажљиве изградње теоријских конструкција (Rutter, 2003: 5).

Главне категорије ризика према развојним нивоима	
Детињство/предшколски узраст	Неуролошка оштећења Когнитивна оштећења Колерични темперамент (<i>difficult temperament</i>) Дисфункционално породично окружење Дисфункционално родитељство
Детињство (узраст од 7 до 14 година)	Когнитивна оштећења Понашање/поремећаји личности Лоши резултати у школи Сиромашне социјалне вештине Асоцијално вршњачко окружење Дисфункционално породично окружење Дисфункционално родитељство

<p>Адолесценција</p>	<p>Когнитивна оштећења Колерични темперамент (<i>difficult temperament</i>) Лоши резултати у школи Напуштања школе Сиромашне социјалне вештине Асоцијално вршњачко окружење Злоупотреба опојних дрога Дисфункционално породично окружење Дисфункционално родитељство Асоцијални комшилук</p>
<p>Зрело доба/пунолетство</p>	<p>Незапосленост Асоцијални комшилук Незадовољавајућа брачна ситуација Злоупотреба опојних супстанци</p>

Табела 1: Главне категорије прогнозе ризика понашања у развојном нивоу (Robert, 2010: 39)

Шу и Браун (Chou, Browne, 2010: 27) су прилагодили модел развојног пута који води од непримереног родитељства, насиља у породици, злостављања и запостављања као чинилаца ризика до вршења кривичних дела (слика 1), који су дефинисали Патерсон, Дебарис и Ремзи (Patterson, DeVaryshe, Ramsey, 1989: 329–335). Занемаривање и злостављање у детињству су чиниоци ризика који повећавају вероватноћу насилничког понашања у будућности. Студија о развоју делинквенције и криминала у Великој Британији је показала да код осуђених делинквената постоји већи проценат оних који су имали лоше родитељство и чија су обележја груба или непримерена дисциплина, немаран став родитеља, сукоб међу родитељима и непримерен надзор. Поред тога, код таквих лица постоји већа вероватноћа да су им један или оба родитеља осуђена или старији брат (браћа) и сестра (сестре) (Farrington, 1995: 929–964). У Њукасл студији је утврђено да су учиниоци који су извршили своје прво кривично дело пре него што су напунили петнаест година више били изложени брачној нестабилности својих родитеља или њиховој болести у свом предшколском узрасту од оних који су извршили своје прво кривично дело после петнаесте године (Kolvin *et al.*, 1988).

Слика 1: Развојни пут од злостављања у детињству до антисоцијалног понашања и насиља (Chou, Browne, 2010: 27)

Један од врло важних чинилаца је и постојање негативних примера у окружењу деце, који доводе до тога да се деца уче девијантном понашању из непосредног искуства или посматрајући друге чланове породице. У тим ситуацијама, негативан облик понашања се доживљава као делотворан начин за остваривање жељених циљева. Снајдер (Snyder) указује на то да девијантна понашања могу бити повезана и с недостатком подстицаја ка просоцијалним облицима понашања, нарочито код деце која су често игнорисала друштвено прихваћени облик понашања или која су неодговарајуће реаговала (Snyder, 1977: 528–535). Приликом поласка у школу, деца с насилним понашањем и лошим социјалним вештинама често се суочавају с одбацивањем вршњака. Поред тога, одрастање у неорганизованој породици утиче и на резултате учења. Неуспех у школи повећава вероватноћу избегавања и изостајања из школе, чиме се повећава и вероватноћа да ће такво лице постати члан неке криминалне групе. У том контексту, девијантно понашање постаје прихватљив облик понашања (Chou, Browne, 2010: 27).

Браун (Browne) и Кетрин Хамилтон (Hamilton-Giachritsis) указују на доказе који потврђују да млади преступници имају склоност ка насилним начинима забаве, што је последица њиховог девијантног начина размишљања. Ставови и понашања произашли из тога повећавају веро-

ватноћу да ће таква лица извршити кривично дело насиља. Та појава је чешћа међу тинејџерима који потичу из насилних породица (Browne, Hamilton-Giachritsis, 2005: 702–710). Исто тако, утврђено је да је виктимизација у детињству веома распрострањена код младих преступника. Реализована истраживања указују на то да су четири од пет младих преступника (79,2%), који су збринуте у сигурним смештајима, доживела неки облик злостављања и занемаривања у детињству (Falshaw, Browne, 2002: 75–95).

Иако су непримерено родитељство, злостављање и занемаривање значајни чиниоци ризика асоцијалног понашања, само 26% такве деце изврши кривично дело као малолетници, а 29% као пунолетне особе. Међутим, деца без таквих негативних искустава знатно се ређе јављају као малолетни учиниоци кривичних дела – тек 17%, а као пунолетне особе – свега 21% (Widom, 1989: 160–166). Фарингтон (Farrington, 1995: 929–964) је утврдио да дечаци без кажњених родитеља или браће и сестара, контаката с дечацима из суседства који испољавају делинквентно понашање имају мању вероватноћу да ће показати асоцијално или неко друго спорно понашање. Исто тако, добри међуљудски односи ван породице (нпр., с наставницима), добри резултати у школи, позитивни ставови према ауторитету и квалитетно коришћење слободног времена представљају заштитне чиниоце који помажу у спречавању поврата младих преступника (Carr, Vandiver, 2001: 409–426; Hoge, Andrews, Leschied, 1996: 419–424).

Шу и Браун (Chou, Browne, 2010: 28) наводе резултате истраживања Борна (Born) и Хумблета (Humblet) који указују на то да међу онима који добију позитивну пажњу и који се лакше прилагоде друштвеним и материјалним ограничењима постоји већа вероватноћа да ће одустати од даљег вршења прекршаја и кривичних дела, јер почињу да се осећају и доживљавају као зрелији, постају мање агресивни с јачом самоконтролом.

Посебан предмет истраживања је и промена насилничког понашања с годинама учиниоца. Џанг (Zhang), Лебер (Loeber) и Стаутхамер-Лебер (Stouthamer-Loeber) су истраживали у којој мери се мења начин извршења кривичних дела лакших и тежих облика крађа и насиља у периоду од четири године. Утврдили су да су више од три године (година за годином) годишњи коефицијенти променљивости начина извршења лакших кривичних дела крађе код најмлађег узорка износили 4,9, затим 7,6 и 7,1, док су коефицијенти променљивости тежих облика насиља били 5,4, па 7,0 и 6,7 (коефицијент изражава вероватноћу да ће се кривично дело извршено у тренутку 1 на исти, сличан начин извршити у

времену 2). Према тим истраживањима, сличан начин вршења кривичних дела различитих облика и нивоа тежине био је значајан (Zhang, Loeber, Stouthamer-Loeber 1997: 181–216).

Лебер и Хај (Loeber, Нау, 1997) у свом истраживању су дошли до података да се број туча (физичких сукоба) смањује у адолесценцији, нарочито између дванаесте и седамнаесте године живота. Они такође указују на индикаторе који говоре о томе да се број физичких сукоба повећава у узрасту између шесте и седме и девете и десете године живота. Годину за годином, коефицијент у најмлађем узорку се повећао са 10,6 на 18,6.

Лебер и Фарингтон (Loeber, Farrington, 2004: 93–136) са сарадницима су почели 1987. године истраживање које је обухватило 1.517 тадашњих дечака из Питсбурга. Кључни циљеви тог истраживања су били да се истраже и опишу развојни путеви до озбиљне делинквенције, ризици и чиниоци заштите који утичу на развој тешких кривичних дела, прогноза будућих сличних понашања и дефинисање начина превенције. Студија се састојала у утврђивању чинилаца ризика и заштите код три узорка, које су чинили дечаки различитог узраста.¹ Студија није замишљена да тестира било коју посебну теорију о делинквенцији, већ различите хипотезе о узроцима и корелација кривичног дела и различитих механизма и процеса који повезују чиниоце ризика и асоцијално понашање.

Након почетног истраживања појединачних и вишеструких путања, дефинисан је модел три пута: 1) стаза сукоба с ауторитетом пре дванаесте године, која почиње тврдоглавим понашањем као првом фазом, пркосом као другом фазом и избегавањем ауторитета (нпр., изостајање из школе) као трећом фазом; 2) тајни пут пре петнаесте године, који почиње тајним радњама, изазивањем имовинске штете као другом фазом, а умереном делинквенцијом до тешке делинквенције као трећом фазом и (3) отворени пут, који почиње мањом агресијом, физичким насиљем као другом фазом и тешким насиљем као трећом фазом. У оквиру пута је дозвољено неколико модела концептуализације развоја у правцу повећања тежине асоцијалног понашања делинквента: 1) ескалација унутар пута; 2) постојаност проблема понашања током времена; 3) ескалација на више путева и 4) године почетка понашања у сваком кораку од

¹ Мушки или женски психолози су интервјуисали и тестирали дечаке у њиховим школама, узраста 8–9, 10–11 и 14–15 година. Након неколико година, интервјуисани су у канцеларији истраживача када су имали 16, 18 и 21 годину. Девети интервју је реализован када су учиниоци имали 46 година.

путева. Резултати су показали да су с годинама учиниоци мушког пола напредовали на два или три пута, што указује на све већу разноликост проблема понашања током времена.

Поред тога, проучавана је и типологија учинилаца на основу њиховог почетка, ескалације, стабилности и престанка вршења кривичних дела. Утврђена је разлика између четири нивоа понашања у односу на тежину кривичног дела: неделинквентно понашање, почетно делинквентно понашање, стабилно умерена делинквенција, делинквенција која ескалира, стабилно висока делинквенција, деескалација, тежња ка смањењу делинквенције, одустанак од делинквентног понашања (Лоесбер, Фаррингтон, 2004: 107–108).

Резултати неколико студија су показали да је насиље детета добар индикатор за прогнозу насиља у периоду адолесценције и у првим годинама пунолетства. У студији у граду Еребру у Шведској (55), две трећине узорка – око 1.000 мушкараца, који су испољили агресивно (насилничко) понашање до своје двадесет шесте године, регистровани су као учиниоци насиља већ у узрасту 10–13 година (Stattin, Magnusson, 1989: 710–718). Такође, доказ континуитета агресивног понашања су и резултати студије реализоване у Колумбусу, држави Охајо у САД. Од укупног броја лица која су до своје осамнаесте године лишавана слободе због извршења неког кривичног дела с елементима насиља, чак 59% њих је било поново лишавано слободе као пунолетне особе, док је 42% њих извршило неко од тежих кривичних дела насиља, као што су убиство, тешке телесне повреде и силовање (World Health Organization, 2002: 33).

Да би се извели објективни закључци о ставу насилника према насиљу и механизмима одбране које учиниоци користе, као и да би се поставиле објективне верзије о могућности поврата, неопходно је имати у виду скалу, односно аспекте личног менталног живота учиниоца (Canter, 2010: 32) који укључују: 1) свест о радњи кривичног дела (правдање, покушај да се њен утицај минимализује); 2) свест о последицама акције (постојање, непостојање, недостатак), нарочито код лица која ће непосредно трпети њене последице; 3) осећај сопствене ниже вредности који се смањује успешним вршењем кривичног дела и 4) рационална оцена да је кривично дело накнада, што је засновано на веровању да су повреда и вређање другог висока награда за мале грешке.

Сложеност насиља, као и неопходност одговарајуће друштвене реакције указују на потребу сталног истраживања постојања детерминанти које утичу на појаву и испољавање насиља у школској популацији деце и малолетника.

Трендови кривичних дела с елементима насиља

У 2000. години је убијено 199.000 младих. Другим речима, сваког дан у просеку је умрло 565 деце, адолесцената и младих особа узраста 10–29 година као жртве интерперсоналног насиља. Насиље над децом је глобалан проблем. Злостављање постаје основни узрок регистрованих смрти деце. Према Светској здравственој организацији, у 2000. години је регистровано 57.000 убистава деце млађе од петнаест година. Ризик да се постане жртва убистава је двоструко већи код одојчади и деце до четири године него код деце узраста 5–14 година. Тај ризик није исти у свим деловима света: у високоразвијенијим земаља, стопа ризика на 100.000 становника за дечаке износи 2,2% а за девојчице 1,8%. У ниско и средње развијеним земљама, та стопа је два до три пута већа, односно износи 6,1% за дечаке а 5,1% за девојчице. Највећа стопа убистава деце млађе од пет година је регистрована у Африци: 17,9% за дечаке и 12,7% за девојчице (World Health Organization, 2000: 59–60).

Имајући у виду сврху овог рада, посебан предмет нашег интересовања су кривична дела која су извршили деца и малолетници у Републици Србији. Збирно учешће деце и малолетника у укупном криминалитету у Републици Србији у анализираном периоду (2006–2009)² није имало значајније осцилације и кретало се од 9,87% до 9,14%. У структури кривичних дела, деца најчешће врше кривична дела против имовине, јавног реда и мира и живота и тела. Од укупног броја кривичних дела, 93,22% су кривична дела против имовине, 2,20% су дела против јавног реда и мира, а 2,08% су дела против живота и тела. Процентуално учешће кривичних дела против живота и тела у структури свих кривичних дела износи 8,39%, а кривичних дела против јавног реда и мира 4,41%. Поред тога, у тој популацији је регистрован и знатан број кривичних дела против здравља људи (3,82%) и безбедности јавног саобраћаја (3,18%).

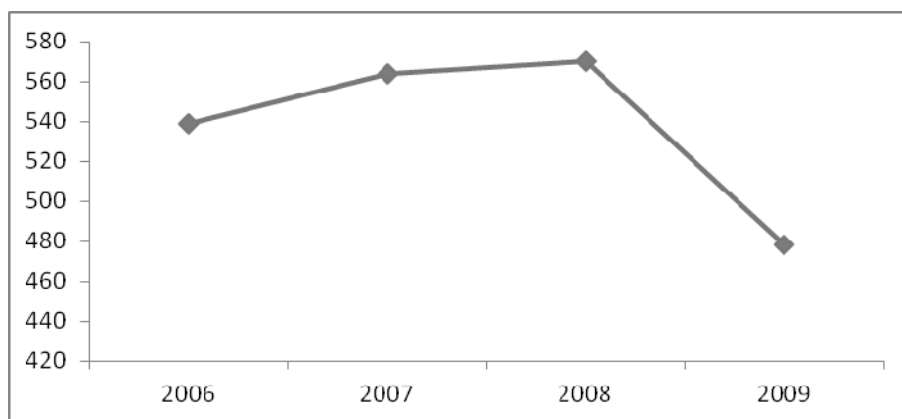
Када су у питању кривична дела против живота и тела, деца и малолетници су најчешће вршили кривична дела лаке телесне повреде, тешке телесне повреде и учествовања у тучи. Током анализираног периода, деца нису извршила ниједно убиство (члан 113 КЗ), док су 2006. године извршила два тешка убиства, а 2009. године једно тешко убиство (члан 114 КЗ).

² Извор података су евиденције Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

Година	2006		2007		2008		2009	
	дете	мало-летник	дете	мало-летник	дете	мало-летник	дете	мало-летник
Убиство	0	16	0	21	0	15	0	16
Тешко убиство	2	3	0	3	0	9	1	5
Тешка телесна повреда	10	185	5	201	13	205	11	168
Лака телесна повреда	23	240	17	243	13	258	11	215
Учествовање у тучи	3	57	0	74	5	52	1	50
Укупно	539		564		570		478	

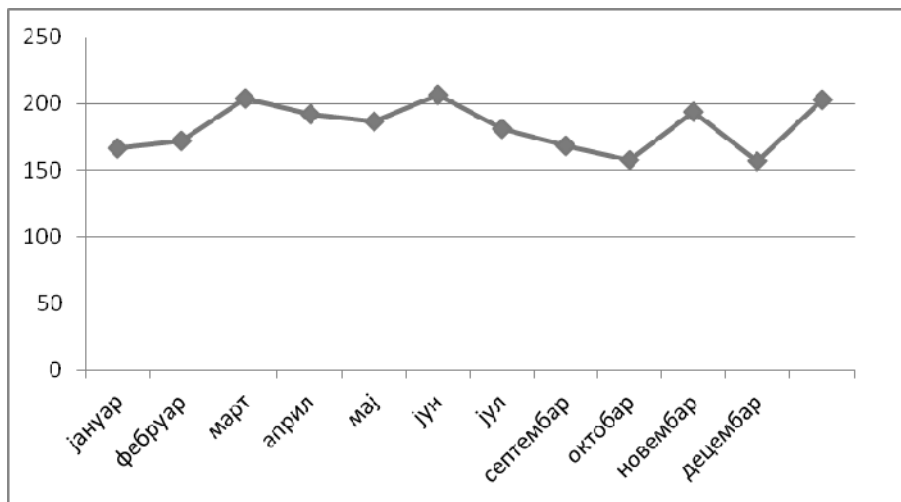
Табела 1: *Кривична дела убиства, тешког убиства, тешке телесне повреде, лаке телесне повреде и учествовања у тучи која су извршили деца и малолетници у Републици Србији у периоду 2006–2009.*

Кретања наведених кривичних дела указује на пораст у прве три године, али и на значајно смањење тих кривичних дела у 2009. години, што је веома важан податак (графикон 1).

Графикон 1: *Кретања кривичних дела (чл. 113, 114, 121, 122 и 123 КЗ РС) која су извршили деца и малолетници*

Деца најчешће врше кривична дела лаке и тешке телесне повреде на улици (37,94%) и у школи (15,32%), док малолетници та дела врше на улици (65,19%), у школи (7,98%) и кафани (7,72%).

Графикон 2: Дистрибуција кривичних дела лаке и тешке телесне повреде по месецима у току године, која су извршили деца и малолетници (2006–2009)

Када је у питању временска дистрибуција тих кривичних дела током године, највише кривичних дела лаке и тешке телесне повреде деца и малолетници просечно врше у марту, јуну, октобру и децембру.

Закључак:

Насиље представља начин на који конкретно лице решава неки проблем (стваран или конструисан). Избор или одбацивање таквог решења је одраз личности и преузетог, односно наученог модела решавања проблема. Отуда и питање да ли породица у којој постоји насиље ствара новог насилника. Управо је због тога превенција, уобличена кроз стратегију државе и утемељена на мултифакторској анализи и мултиагенцијском приступу, најбољи начин за смањење броја кривичних дела насиља (Ђурђевић, Маринковић, 2010: 141). Међутим, треба имати у виду, како то истиче Вуковић, да успех превентивног програма може изостати чак и ако је тај програм одговарајући, под условом да, приликом планирања

програма, нису узети у обзир чиниоци од којих зависи подршка конкретне локалне заједнице програму (Вуковић, 2009: 115.)

Нажалост, код нас нема довољно истраживања, нарочито оних чији су предмет формирање насилничког понаша и насиље деце и малолетника. Слично томе, изостају и она која би пратила промене насилничког потенцијала током времена и година живота учинилаца кривичних дела с елементима насиља. Свакако да би посебно значајна била истраживања која би за циљ имала утврђивање скала за идентификацију потенцијалних насилника и прогнозу њихових понашања. Без таквог или сличног приступа, не може се очекивати тренд смањења кривичних дела, а нарочито не у дужем периоду.

Литература:

1. Brookman, F. (2005): *Understanding Homicide*, Sage Publications, London.
2. Browne, K. D., Hamilton-Giachritsis, C. (2005): The influence of violent media on children and adolescents: a public-health approach, *Lancet*, 365, 702–710.
3. Canter, D. (2010): *Forensic Psychology*, Oxford University Press, New York.
4. Carr, M. B., Vandiver, T. A. (2001): Risk and protective factors among youth offenders, *Adolescence*, 36, 409–26.
5. Chou, S., Browne, K. (2010): Child and adolescent offending. *The Cambridge Handbook of Forensic Psychology* (pp. 23–33), Cambridge University Press.
6. Đurđević, Z., Marinković, D. (2010): Prilog definisanju nacionalne strategije suprotstavljanju nasilju, *Zbornik radova Suzbijanje kriminala i evropske integracije* (str. 133–142), Kriminalističko-policijska akademija, Hans Zajdel Fondacija, Beograd.
7. Đurđević, Z., Kolarević, D. (2011): Krivična dela sa elementima nasilja izvršena od strane dece i maloletnika – karakteristike, determinante i standardi prevencije. *Tematski zbornik radova: Nasilje u školama i njegovo sprečavanje i suzbijanje* (str. 113–134), Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.
8. Falshaw, L., Browne, K. (1997): Adverse childhood experiences and violent acts of young people in secure accommodation, *Journal of Mental Health*, 6, 443–455.
9. Farrington, D. P. (1995): The 12th Jack Tizard Memorial Lecture: the development of offending and antisocial behavior from childhood – key findings from the Cambridge Study in Delinquent Development, *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 36, 929–64.
10. Hamilton, C. E., Falshaw, L., Browne, K. D. (2002): The link between recurrent maltreatment and offending behaviour, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 41, 75–95.
11. Hoge, R. D., Andrews, D. A., Leschied, A. W. (1996): An investigation of risk and protective factors in a sample of youthful offenders, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 37, 419–24.

12. Kolarević, D. (2006): *Način izvršenja ubistva i psihološke osobine izvršilaca*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Beograd.
13. Kolvin, I., Miller, F. J., Fleeting, M., Kolvin, P. A. (1988): Social and parenting factors affecting criminal-offence rates: findings from the Newcastle Thousand Family Study (1947–1980), *British Journal of Psychiatry*, 152, 80–90.
14. Krstic, O., Djurdjevic, Z. (2010): Scientific and Organisational Assumptions Necessary to Efficiently Fight Criminal Acts of Violence. *Zbornik Policajne vedy a policajne činnosti* (pp. 12–20), Akadémia Policajného zboru, Bratislava.
15. Krug, G. E., Dahlberg, L. L., Mercy, A. J., Zwi B. A., Lozano, R. (2000): *World report on violence and health*, World Health Organization, Geneva.
16. Loeber, R., Farrington, D. P. (2004): The Development of Male Offending: Key Findings From Fourteen Years of The Pittsburgh Youth Study. *Taking Stock of Delinquency: An Overview of Findings from Contemporary Longitudinal Studies*, Kluwer Academic Publishers.
17. Moffitt, T. E. (2006): Life-course-persistent versus adolescence-limited antisocial behavior. In C. D. Cicchetti and (Eds.), *Developmental Psychopathology* (pp. 570–98), Wiley, New York.
18. Patterson, G. R., DeBaryshe, B. D., Ramsey, E. (1989): A developmental perspective on antisocial behavior, *American Psychologist*, 44, 329–35.
19. Robert, D. H. (2010): Developmental perspectives on offending. *The Cambridge Handbook of Forensic Psychology* (pp. 34–42), Cambridge University Press, London.
20. Rutter, M. (2003): Crucial paths from risk indicator to causal mechanism. In B. B. Lahey, T. E. Moffitt and A. Caspi (Eds.), *Causes of Conduct Disorder and Juvenile Delinquency* (pp. 3–24), Guilford Press, New York.
21. Snyder, J. J. (1977): Reinforcement analysis of interaction in problem and non-problem families, *Journal of Abnormal Psychology*, 86, 528–35.
22. Stattin, H., Magnusson, D. (1989): The role of early aggressive behavior in the frequency, seriousness, and types of later crime, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 57, 710–718.
23. Vuković, S. (2009): Partnerstvo policije i lokalne zajednice u prevenciji kriminaliteta, *Zbornik radova Sprečavanje i suzbijanje savremenih oblika kriminaliteta IV* (str. 115–129), Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.
24. Widom, C. S. (1989): The cycle of violence, *Science*, 244, 160–166.
25. Zhang, Q., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M. (1997): Developmental trends of delinquency attitudes and delinquency: Replication and synthesis across time and samples, *Journal of Quantitative Criminology*, 13, 181–216.

Aggressive Criminality of Minors

Summary: Besides the introduction and conclusion this work is constituted of three structured parts. In the introduction the emphasis is on the most common researches of violence, pointing out the necessity of multidisciplinary scientific approach. Scientific research of violence, specifically the kind of violence where the victims or perpetrators are children and minors, represent the necessity for the adequate reaction of the society towards the main determinants and factors of the violence. The first part of the work tells about the determinants of the violence, their classification according to their nature and the impact they have on violence (factors that predetermine a person to commit a crime, factors that make things easier, those which contribute to violence and factors that inhibit violence). In the second part the emphasis is on the models of forming of violent behaviour and its changes during years. Besides some of the results of the Pittsburgh Youth Study, in this work there is also Patterson, DeBaryshe i Ramsey Shihning's model which is adapted by Chou and Kevin Browne. This model explains in which way the risk factors such as: inadequate parenthood, domestic violence and child neglecting can bring to some criminal acts of violence. It is specifically analyzed in which way the factors change with the aging of the subject. Development of social mechanisms for solving conflicts starts early in the childhood and continuous to grow, makes progress and changes during time, that is to say, it changes in accordance with positive and negative experiences. Failure in building socially acceptable problem-conflict-solving mechanisms can produce violent and aggressive behaviour. In the third part there is a presentation of basic data which show the magnitude and trends of criminal acts of violence committed by children and minors. In the conclusion it is pointed out that there is a need for constant research of violence, and also for the conditions that need to be provided so that the systematic reaction of the society can result in significant decrease of criminal acts of violence.

Key words: Violence, Determinants of Violence, Children, Minors, Prevention